

Publikaties

[Roy Kleukers, met bijdragen van Ron Beenen & Marcel Wasscher]

Mededelingen EIS-Nederland

70. Willemse, L., 1995. *Chorthippus dorsatus* in Nederland met een sleutel tot de Nederlandse soorten van het subgenus *Chorthippus* (Orthoptera: Acrididae). Ent. Ber., Amst. 55 (8): 121-134, fig. 1-30, tabel 1-2

De auteur maakt een einde aan de onzekerheid omtrent het voorkomen van deze soort in Nederland. Hijzelf vond een vrouwtje in de buurt van Denekamp en bij een kritische beschouwing van Nederlands collectiemateriaal bleken nog vier exemplaren tot deze soort te rekenen. De determinatietabel tot de soorten van het subgenus *Chorthippus* werd samengesteld aan de hand van metingen aan collectiemateriaal, voornamelijk afkomstig uit Nederland en België. Met 1 verspreidingskaart (Europa).

73. Kleukers, R.M.J.C., K. Decleer, E.C.M. Haes, P. Kolshorn, B. Thomas, 1996. The recent expansion of *Conocephalus discolor* (Thunberg) (Orthoptera: Tettigoniidae) in western Europe. Entomologist's Gazette 47: 37-49, fig. 1-6

Dit artikel behandelt de opvallende recente uitbreiding van het zuidelijk spitskopje in Groot-Brittannië, België, Nederland en Duitsland. De verschillen tussen *C. discolor* en langvleugelige exemplaren van *C. dorsalis* worden met behulp van een geïllustreerde sleutel verduidelijkt. Met 1 verspreidingskaart (West-Europa).

75. Cuppen, J.G.M. & J.E. de Oude, 1996. The genus *Glischrochilus* in The Netherlands (Coleoptera: Nitidulidae). Ent. Ber., Amst. 56 (1): 1-6, fig. 1-7

Een beschrijving van de eerste Nederlandse vondsten van *G. quadrisignatus*, een van origine Noord-Amerikaanse soort. De verspreiding, fenologie en biologische gegevens van de vier Nederlandse vertegenwoordigers van dit genus worden samenvattend besproken. Met 4 verspreidingskaarten (Nederland).

77. Berg, M.P., 1996. Preliminary atlas of the terrestrial isopods of the Netherlands. Amsterdam: Department of Ecology and Ecotoxicology, Section Soil Ecology, VU Amsterdam (in co-operation with Stichting European Invertebrate Survey - Nederland), 56 p., ongenummerde figuren,

78. Berg, M.P., 1995. Preliminary atlas of the centipedes of the Netherlands. Amsterdam: Department of Ecology and Ecotoxicology, Section Soil Ecology, VU Amsterdam (in co-operation with Stichting European Invertebrate Survey - Nederland), 60 p., ongenummerde figuren,

79. Berg, M.P., 1996. Preliminary atlas of the millipedes of the Netherlands. Amsterdam: Department of Ecology and Ecotoxicology, Section Soil Ecology, VU Amsterdam (in co-operation with Stichting European Invertebrate Survey - Nederland), 65 p., ongenummerde figuren, f 10, - per stuk. Te bestellen door het bedrag over te maken op postbank 44719 tnv VU fac. Biologie, De Boelelaan 1087, 1081 HV Amsterdam o.v.v. 'rapport Berg, Isopoda cq Chilopoda cq Diplopoda'

In deze atlanten worden alle beschikbare verspreidingsgegevens van landpissebedden, duizendpoten en miljoenpoten in Nederland gebundeld. De verspreidingskaarten zijn gebaseerd op collectiemateriaal, aangevuld met gegevens uit veldwerk van de auteur en een klein aantal andere personen. Deze nieuwe EIS-werkgroep heeft in korte tijd bijzonder veel gegevens samengebracht over een aantal

traditioneel slecht bekende, maar oecologisch erg belangrijke, diergroepen. Met verspreidingskaarten (Nederland) voor alle soorten.

80. Veen M.P. van, 1996. De roofvliegen van Nederland. Wetenschappelijke Mededeling KNNV nr. 216, 120 p., fig. 1-164, tabel 1-20

Met deze uitgave zijn de roofvliegen (Asilidae) waarschijnlijk wel de best gedocumenteerde vliegenfamilie van ons land geworden. De auteur heeft alle beschikbare gegevens verzameld over verspreiding, biologie, habitats en gedrag. Een bijzonderheid is dat er veel originele gegevens over de plaats binnen het habitat worden gegeven. De verspreidingspatronen werden geanalyseerd door middel van clusteranalyse, wat resulteerde in een zestal roofvliegdistricten. Met 38 verspreidingskaarten (Nederland).

81. Lefebvre, V., 1996. Veldwespen in Maastricht. Natuurhistorisch Maandblad 85: 70-71, fig. 1-3, tabel 1

De auteur maakt melding van nieuwe vondsten van twee soorten uit het wespengeslacht *Polistes* bij Maastricht. Met 1 verspreidingskaart (Nederland).

83. Loon, A.J. van & A.A. Mabelis, 1996. Flora en Fauna 2030 - Fase III. Deelrapport Mieren. Mededelingen EIS-Nederland, Leiden, nr. 83 & De Vlinderstichting, Wageningen.

Dit rapport in het kader van het project Ecologische Inpasbaarheid Stoffen (PEIS) van het Ministerie van VROM is het derde deel dat insecten behandelt. Hiervoor werden al toekomstscenario's geschetst van de libellen en dagvlinders. Er wordt gebruik gemaakt van de gegevens die verzameld zijn ten behoeve van de atlas van de Nederlandse Aculeaten.

Overige EIS-publikaties

- Helsdingen, P.J. van, L. Willemse & M.C.D. Speight, 1996. Background information on invertebrates of the Habitats Directive and the Bern Convention, part. I Crustacea, Coleoptera and Lepidoptera. Nature and environment no 79: xiii, 1-217; part. II Mantodea, Odonata and Arachnida. Nature and environment no 80: 218-398; part. III Mollusca and Echinodermata. Nature and environment no 81: 399-529. Strasbourg Cedex, Council of Europe Publishing. Informatie bij InOr-publikaties, Postbus 202, 7480 AE Haaksbergen, Fax: 0542-729296

Dit in drie delen uitgegeven rapport geeft achtergrondinformatie bij 86 soorten bedreigde ongewervelden. De behandelde soorten zijn afkomstig van lijsten van de Conventie van Bern (Raad van Europa) en de Habitat Richtlijn (Europese Unie). EIS heeft de opdracht van de Europese Unie uitgevoerd, onder supervisie van EIS-Nederland. Per soort wordt een door specialisten samengestelde datasheet gepresenteerd. Hierin komen de volgende onderwerpen aan bod: nomenclatuur, herkenning, biologie, areaal, status, beschermingsaspecten en literatuur. De uitwerking varieert nogal, afhankelijk van de samensteller en de hoeveelheid beschikbare informatie. Voor veel soorten zijn er waardevolle en originele gegevens bijeengebracht, zodat het niet alleen voor beleidsmakers, maar ook voor biologen een erg interessante uitgave is geworden. Uit het rapport wordt duidelijk dat een aantal van de beschreven soorten helemaal niet bedreigd is, terwijl er verschillende ontbrekende soorten dringend bescherming behoeven. De samenstellers dringen dan ook aan op een grondige revisie van de lijsten.

Odé, B., 1996. *Sprinkhanen en de Rode Lijst. De Levende Natuur* 100: 210-213. Met 3 verspreidingskaarten (Nederland).

Het artikel gaat in op de in 1997 te verschijnen Rode Lijst. De methode voor de bepaling van de bedreigingsgraad wordt uitgelegd, waarna de biotopen, distributie en bedreigingen van de Rode Lijst-soorten samenvattend worden besproken. De zeldzame zadel sprinkhaan wordt als voorbeeld uitgewerkt.

Overige publikaties

Wasscher, M. Th., 1996. *Libellen in de Amsterdamse Waterleiding-duinen. Verkennende inventarisatie 1995. Vogelenzang/Leiden: Gemeentewaterleidingen Amsterdam & Stichting European Invertebrate Survey - Nederland*, 72 p., fig. 1-6, tabel 1-20, bijlage 1-4

Een verslag van een jaar onderzoek naar libellen in de AWD, opgesteld als basis voor verder onderzoek. In totaal werden 26 soorten aangetroffen, waarvan er 18 als vaste bewoners beschouwd kunnen worden. Er wordt ruim aandacht besteed aan de relatie tussen het voorkomen van de soorten en de biotopen. Ook worden aanbevelingen gedaan voor beheer en inrichting ten gunste van libellen.

Natuurhistorisch maandblad juni 1996. jaargang 85 (6) - 'Natuurontwikkeling in het zuidelijk Maasdal'. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Deze uitgave is te bestellen door f 15, - over te maken op postgiro 429851 (voor België: 000-1616562-57) t.n.v. Publicatiebureau Natuurhistorisch Genootschap, Groenstraat 106, 6074 EL Melick, o.v.v. 'Maasdalnummer'.

Na het juni/juli-nummer van 1995 is dit het tweede themanummer over natuurontwikkeling in het Limburgse Maasdal. Nu worden vooral de veranderingen in 1995 besproken en wordt ook meer aandacht gegeven aan het Vlaamse deel van het Zuidelijk Maasdal. Ongewervelden krijgen aandacht in de artikelen van Klink & bij de Vaate (over macrofauna en natuurontwikkeling) en Kurstjens & de Veld (libellen). Al met al zijn de resultaten erg interessant en lijkt het er op dat tamelijk saai gebieden door natuurontwikkeling snel in natuurwaarde kunnen toenemen.

Schubnieuws, nr 1, jaargang 1, mei 1996. Informatie bij Frans Post, Henriëtte Ronnerstraat 23, 5038 KH Tilburg, tel. 013-4634845, internet: fpost@pi.net

Een nieuwe uitgave, verzorgd door de vers opgerichte Benelux-werkgroep Nachtvinders. De werkgroep hoopt het aanspreekpunt te worden voor eenieder die zich met nachtvinders bezighoudt. Het uiteindelijke doel is het bijeenbrengen van alle waarnemingen aan Macrolepidoptera van Nederland. Dit moet over 10 jaar resulteren in een atlas met verspreidingsgegevens en ecologische informatie.

Zuijlen, J. W. A. van, T. M. J. Peeters, P. S. van Wielink, A. P. W. van Eck, & E. H. M. Bouvy, 1996. *Brand-stof. Een inventarisatie van de entomofauna van het natuurreservaat 'De Brand' in 1990. Tilburg: Insektenwerkgroep KNNV-afdeling Tilburg*, 228 p., fig 1-11, tabel 1-6

Dit fraai vormgegeven boek doet verslag van een uniek project. De leden van de insektenwerkgroep van de afdeling Tilburg van KNNV hebben gepoogd een zo volledig mogelijke inventarisatie van de entomologische waarden van het natuurreservaat De Brand uit te voeren. In 1990 verzamelden zij daartoe circa 300.000 (!) ongewervelden, voornamelijk met behulp van een malaiseval. Nu is het verzamelen van veel materiaal niet zo moeilijk, het gedetermineerd krijgen is een veel grotere klus. Hierin ligt dan ook de grote waarde van het onderzoek. Met behulp van 75 nationale en internationale specialisten werden 90.000 exemplaren op naam gebracht, wat in totaal 2000 soorten opleverde. Er werden vele tientallen soorten nieuw voor de Nederlandse fauna (en zelfs enkele nieuw voor de wetenschap) gevonden, voornamelijk muggen en parasitaire wespen. Het onderzoek kreeg ruime aandacht van de media en haalde zelfs het NRC en de voorpagina van de Volkskrant.

Bink, F., F.I.M. Maaskamp, H. Siepel, 1996. *Betekenis van wegbermen voor dagvlinders. Delft: Dienst Weg- en Waterbouwkunde (Rijkswaterstaat)*, 108 p.

Het verslag van een onderzoek naar de vlinderfauna van 55 wegbermen. Met behulp van het computerprogramma BERMVLINDER kunnen maaischema's geoptimaliseerd worden ten behoeve van dagvlinders.

Buitenlandse publikaties

Brandstetter, C. M. & A. Kapp, 1996. *Die Blatt- und Samenkäfer von Vorarlberg und Liechtenstein. 11. Band aus der Serie 'Die Käfer von Vorarlberg und Liechtenstein'. 844 blz., 143 afb. Erster Vorarlberger Coleopterologischer Verein. Prijs: ÖS 2268,-. In kunstleer gebonden: ÖS 2900,-*

Schöller, M., 1996. *Ökologie mitteleuropäischer Blattkäfer, Samenkäfer und Breitrüssler. Sonderheft. Erster Vorarlberger Coleopterologischer Verein. 65 blz., 56 afb. Prijs: ÖS 175,- (DM 25,-)*

Het boek van Clemens Brandstetter en Andreas Kapp is een zeer lijvig werk. Het bevat verspreidingsgegevens van alle soorten van de families Chrysomelidae, Bruchidae, Urodonidae en Anthribidae.

Het eerste deel van het boek gaat over de ecologie van de betreffende families en is geschreven door Matthias Schöller. Dit deel is ook apart te verkrijgen. Ik zal in de volgende bespreking eerst het deel van Schöller bespreken en vervolgens de rest van het boek van Brandstetter & Kapp.

Het deel over ecologie is vooral gebaseerd op recente publicaties en geeft een overzicht van de systematiek, zoögeografie, biologie, ecologie, de economische betekenis en als laatste een vooruitblik. Het is niet doenlijk om hier alle behandelde onderwerpen te bespreken. Ik maak daarom een keuze:

In het hoofdstuk over biologie wordt uitvoerig ingegaan op de larven. Niet een saai verhaal over de morfologie maar een beschrijving van de levenswijze. Van het doorbreken van de eischaal (bij veel soorten met behulp van eitanden) tot het opgroeien van sommige soorten in mierennesten. Ook interessant is het hoofdstuk over de levenswijze van de volwassen kevers waarbij vooral de beschrijving van het afzetten van de eieren en broedzorg zeer boeiend zijn. In het hoofdstuk over de ecologie van de bladkevers wordt onder andere ingegaan op parasieten en ziekteverwekkers. Ik neem aan voor velen een onbekend terrein.

In de laatste alinea van de vooruitblik schrijft Schöller dat de basis voor alle ecologische en biogeografische onderzoeken gevormd wordt door lokale faunistische gegevens. En dat spreekt ons als verzamelaars van dergelijke gegevens natuurlijk zeer aan!

Bijzonder aan het deel over ecologie zijn vooral ook de soms zeer gedetailleerde foto's; niet alleen van kevers, maar bijvoorbeeld ook van de eieren en van heel kleine wespjes die parasiteren op de embryo's van de bladkevers.

Schöller geeft in de inleiding aan dat zijn publicatie een indruk van de actuele onderzoeksrichtingen met betrekking tot de blad- en zaadkevers moet geven en moet inspireren tot onderzoek aan deze kevergroepen. Wat het eerste betreft ben ik van mening dat hij daarin uitstekend is geslaagd; wat het tweede betreft heb ik er alle vertrouwen in.

De rest van het boek van Brandstetter & Kapp geeft op grond van 9781 records de verspreiding van 405 soorten in Vorarlberg en Liechtenstein weer. De kaartjes geven per gridcel van 2 x 2 km weer of de soort er recent of in het verleden is aangetroffen. De kaartjes zijn gedetailleerd en in kleur gedrukt (schaal 1:400.000). Het reliëf is daardoor goed zichtbaar waardoor interpretatie van de verspreidingspatronen eenvoudiger is. Bij het boek zijn ook transparanten geleverd waardoor het verspreidingsbeeld ook gecombi-

neerd kan worden met informatie over de geologie van het gebied of over de neerslag in verschillende delen van het gebied.

Per soort worden de records ook nog in een lijst weergegeven en wordt informatie gegeven over onder andere de verspreiding in Europa, de voedselplanten en de habitat. Voor het onderzochte gebied worden tevens de maanden aangegeven waarin de kevers zijn waargenomen, de hoogte waar de kevers zijn waargenomen en een aanduiding van de bedreigingen. Het laatste is naar mijn mening niet erg objectief gebeurd.

Omdat van alle soorten alle records weergegeven zijn en er voor gekozen is om alle kaartjes op een rechter bladzijde af te drukken, is de lettergrootte hier en daar aangepast aan de hoeveelheid informatie. Bij *Phylloreta nemorum* bijvoorbeeld hebben de letters ongeveer de halve hoogte van de letters bij andere soorten. Dit maakt de lay-out een beetje rommelig. Op ander plaatsen is er voor gekozen om bij soorten met veel waarnemingen een landschapsfoto in de tekst op te nemen zodat het kaartje toch weer op een rechterpagina kon worden afgedrukt. Het merendeel van deze kleurenfoto's is van een uitzonderlijk goede kwaliteit.

Het boek geeft een schat aan informatie weer en de auteurs verdienen alle lof voor het bij elkaar brengen van deze informatie. Toch kan ik het niet nalaten een punt van kritiek te uiten en die heeft betrekking op de vorm waarin dit boek is uitgegeven. De uitgave met uitsluitend kleurenkaartjes en gedrukt op zwaar papier maakt het tot een kostbaar boek. Hierdoor zal het lang niet alle geïnteresseerde keveronderzoekers bereiken en dat is nu juist essentieel bij een eerste druk van een atlas als deze. Immers hoe meer 'gebruikers' van zo'n eerste druk des te groter is de kans dat er nog aanvullingen komen die een volgende druk volledig zullen maken.

[RB]

Martens, A., 1996. *Die Federlibellen Europas. Neue Brehm-Bücherei* 626: 1-149.

Suhling, F. & O. Müller, 1996. *Die Flußjungfern Europas - Gomphidae. Die neue Brehm-Bücherei* 628: 1-237.

Prijs beide delen DM 39.90. Informatie bij: Spektrum Akademischer Verlag, Vangerowstr. 20, D 69115 Heidelberg, Duitsland. In Nederland o.a. te verkrijgen bij Societas Internationalis Odonatologica (SIO), postbus 256, 3720 AG Bithoven.

Met deze twee boeken wordt een nieuwe Duitstalige serie over libellen gestart. De spits wordt afgebeten door Andreas Martens uit Braunschweig, met een fraai boek over de breedscheenjuffers (*Platynemidae*) uit Europa en het Middellandsezee-gebied. In Midden-Europa mag er van deze groep dan slechts één soort voorkomen, in het Middellandsezee-gebied wordt dit aangevuld met zes soorten en twee ondersoorten. Het zwaartepunt in het boek ligt op de ecologie en gedragsbiologie, wat wordt aangevuld met wetenswaardigheden over verspreiding en taxonomie. In het eerste deel worden gegevens over al de bovenstaande breedscheenjuffersoorten besproken. In het tweede deel wordt gedetailleerd ingegaan op de levensstadia van de enige Middeneuropese soort (de blauwe breedscheenjuffer *Platynemis pennipes*), de soort waaraan in Europa verreweg het meeste onderzoek is verricht. Het boek vat veel kleine, in de literatuur verspreid staande, publikaties samen en dit wordt met name in het tweede deel aangevuld met ervaring uit het eigen onderzoek van de auteur. Het is een boeiend boek geworden, waarin niet alleen de tot nu toe bekende kennis over deze libellengroep staat samengevat, maar ook de in de toekomst op te vullen lacunes staan aangegeven.

In het tweede deel uit de serie worden de rombouten (*Gomphidae*, familie binnen de libellen) van Europa, Voor-Azië en Noord-Afrika besproken. Zeer degelijk en mooi geïllustreerd passeert in teksten en grafieken de levenscyclus van de verschillende levensstadia van de gomphiden de revue. Alhoewel een deel van de gegevens al eerder gepubliceerd of gepresenteerd was, is een bundeling als deze zeer de moeite waard.

Allereerst wordt ingegaan op de biologie van de rombouten, met name op de ecologie van de larvenstadia van enkele goed onderzochte soorten. Daarna worden alle soorten en ondersoorten uit dit deel van de wereld besproken: 20 in totaal. Daarbij zijn ook bijgewerkte areaalkaarten en recente veranderingen in de verspreiding van enkele soorten opgenomen.

Binnenkort komt alweer het volgende deel in de serie uit: een vergelijkbaar boek over de pantserjuffers en winterjuffers (*Lestidae*).

[MW]

Minelli, A., S. Ruffo, S. La Posta (Eds.). *Checklist delle specie della fauna italiana. Bologna: Calderini, 110 volumes in 24 delen. Informatie bij Edizioni Calderini, Via Emilia Levante 31, Bologna, Italië*

Naamlijsten van de gehele (!) Italiaanse fauna, van 'Protozoa' tot Vertebrata, samengevat in 24 deeltjes. Een keurig verzorgde uitgave, die samengesteld is door Italiaanse en buitenlandse specialisten. Van elke soort wordt het voorkomen aangegeven in Zuid- en Noord-Italië, Sardinië en Sicilië, en bij zeedieren de verschillende zeeën. Bovendien wordt vermeld of het om een bedreigde en/of endemische soort gaat.

De Knijf, G. & A. Anselin, 1996. *Een gedocumenteerde Rode lijst van de libellen van Vlaanderen. Uitgave: Instituut voor Natuurbehoud, Brussel (i.s.m. de Libellenwerkgroep Gomphus). 1-90. Te bestellen bij: Instituut voor Natuurbehoud, t.a.v. de Bibliotheek, Kliniekstraat 25, B-1070 (prijs Bfr 450.-).*

In dit mooi geïllustreerde en fraai met kleurenfoto's uitgevoerd boekwerk worden de op de Rode lijst van Vlaanderen voorkomende libellensoorten uitgebreid besproken. De vaststelling van de categorieën waar de soorten in vallen, is gebaseerd op de huidige zeldzaamheid en een vergelijking in het relatieve voorkomen van waarnemingen van de soorten uit de periode 1940 - 1965 en 1990 - 1995. De matrix waarmee de soorten in de verschillende categorieën worden ingedeeld lijkt enigszins op de Nederlandse indeling. Dit geldt met name voor de indeling van de meest bedreigde (uitgestorven, met uitsterven bedreigde, bedreigde en kwetsbare) soorten. Op de Rode lijst zijn 35 soorten komen te staan: 60% van de Vlaamse libellensoorten. Vergeleken met de Nederlandse situatie komen in Vlaanderen meerdere bij ons niet bedreigde laagveensoorten en soorten van heidevennen op de Rode lijst voor.

[MW]

Vooraankondiging

Limpens, H.J.G.A., K. Mostert & W. Bongers (red.). *Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Verschijningsdatum: maart 1997. Prijs: f 49, 50. Speciale voorintekeningprijs: f 44, 50. Te bestellen door het bedrag + f 7, 50 over te maken op giro 13028 t.n.v. de KNNV Uitgeverij, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht o.v.v. 'Voorintekening Vleermuisatlas'*

Lezingenserie: Insecten en maatschappij. data: woensdagavonden (niet alle!) van 8 januari t/m 26 maart 1996 (20.00-22.00 uur); lokatie: De Wereld, 5 Meiplein 1, Wageningen; organisatie: Vakgroep Entomologie van de Landbouwwuniversiteit Wageningen; meer informatie: dr. Arnold van Huis (0317-484653/482325) of dr. Marcel Dicke (0317-484311).